

بررسی چگونگی اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی و پیامدهای آن

محمدعلی نظری^۱

یحیی فوزی^۲

سید صدرالدین موسوی جشنی^۳

عباس کشاورز شکری^۴

چکیده: این پژوهش به چگونگی تأثیرگذاری و پیامدهای اندیشه امام خمینی در اندونزی به خصوص شیعیان آن کشور پرداخته است و به این سؤالات پاسخ می‌دهد که اندیشه امام خمینی چگونه در اندونزی اشاعه یافت؟ حاملان اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی چه افراد و گروه‌هایی بودند؟ پیامدهای اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی چه بوده است و موجب تقویت چه قرائتی از اسلام گردیده است؟ روش این پژوهش کیفی و اسنادی با استفاده از متون استخراج‌شده از مصاحبه با جمعی از فعالان فکری و سیاسی در اندونزی و همچنین منابع کتابخانه‌ای است. یافته‌های این پژوهش حاکی است که اندیشه امام خمینی از طریق حاملانی شامل افراد (اساتید و روشنفکران) و نهادها (رسمی-سیاسی، فرهنگی و مذهبی و تشکل‌های دانشجویی و...) در اندونزی اشاعه یافت، پیامدهای اندیشه امام خمینی مبتنی بر تغییر نگرش مردم به اسلام، جامعیت اسلام، تقویت بنیه استکبارستیزی، حمایت از مسئله فلسطین، تقریب‌گرایی بین

۱. دکتری مطالعات سیاسی پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران.

E-mail: m.a.nazary@gmail.com

۲. هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی، تهران، ایران.

E-mail: yahyafozi@yahoo.com

۳. دانشیار گروه اندیشه سیاسی پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران.

E-mail: sadrmoosavi@gmail.com

۴. دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

E-mail: abbaskeshavarz1@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۴/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۲۰

پژوهشنامه متین/سال بیست و دوم /شماره هشتاد و هشت/ پاییز ۱۳۹۹/ صص ۱۰۳-۸۱

جریان‌های اسلامی، شکل‌گیری هویت شیعه در اندونزی بر پایه تعامل سازنده با دولت و فعالیت در چهارچوب قانون اساسی بوده است و موجب تقویت اسلام اعتدالی در این کشور شده است.

کلید واژه‌ها: انقلاب اسلامی ایران، امام خمینی، اندونزی، شیعیان اندونزی، پیامد.

مقدمه

اندیشه امام خمینی بعد از انقلاب اسلامی ایران مورد توجه بخش مهمی از مسلمانان جهان قرار گرفت، یکی از کشورهایی که تحت تأثیر اندیشه امام خمینی قرار گرفت اندونزی بوده است. در این پژوهش به ابعاد و چگونگی این تأثیرگذاری مخصوصاً در بین شیعیان اندونزی پرداخته می‌شود و به این سؤالات پاسخ می‌دهد که اندیشه امام خمینی چگونه در اندونزی اشاعه یافت؟ حاملان اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی چه افراد و گروه‌هایی بودند؟ پیامدهای اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی چه بوده است و موجب تقویت چه قرائتی از اسلام گردید؟ روش این پژوهش کیفی و اسنادی با استفاده از متون استخراج‌شده از مصاحبه با جمعی از فعالان فکری و سیاسی اندونزی و همچنین منابع کتابخانه‌ای است، در خصوص پیشینه تحقیق در خصوص این موضوع نیز باید گفت، اصولاً کار پژوهشی در مورد بررسی اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی انجام نشده است، بلکه تنها اطلاعات اندکی در ارتباط با این حوزه وجود دارد.

در خشه (۱۳۸۹) در مقاله «پژوهشی درباره شیعیان اندونزی» به جریان‌شناسی شیعه معاصر پرداخته است، ولی به دلیل عدم اشراف میدانی نویسنده به موضوع شیعه در اندونزی، اطلاعات، داده‌ها و تحلیل‌های آن بعضاً ناقص و غیرواقعی است. مار کینوسکی (۱۳۸۸) در مقاله «جلوه‌های اسلام شیعی در جنوب شرق آسیا: تایلند و اندونزی» به بررسی شیعه در تایلند و اندونزی پرداخته است. این مقاله عمدتاً بحث‌های مقدماتی در خصوص گرایش‌های مذهبی در این دو کشور را مطرح و تاریخ شیعه در این دو کشور را مورد تحلیل قرار داده است، اما در مورد بازخورد اندیشه امام خمینی در اندونزی اطلاعات اندکی را مطرح کرده است. فوزی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با نام جنبش‌های اسلام‌گرای معاصر: بررسی منطقه‌ای به بررسی جنبش‌های اسلامی پرداخته است، نویسنده در فصل ششم این کتاب جریان‌ها و گروه‌های مهم سیاسی اسلام‌گرا در کشورهای آسیای جنوب شرقی و اندونزی را مورد بررسی قرار داده است و کمتر به بحث شیعیان پرداخته است. ربانی (۱۳۹۳) در کتاب فرهنگ و مذهب در اندونزی با تأکید بر موضوع شیعیان به

بررسی تاریخ، جغرافیا و فرهنگ کشور اندونزی پرداخته و سیر ورود اسلام در این کشور را بیان نموده است، وی معتقد است انقلاب اسلامی ایران در این کشور تأثیر گذار بوده و موجب احیای اسلام و گسترش مذهب تشیع در این کشور شده است، اما در مورد باز خورد اندیشه امام خمینی در اندونزی اطلاعات اندکی را مطرح کرده است، حسینی جبلی (۱۳۹۰) در کتاب جنبش‌های اسلامی در اندونزی به بررسی جنبش‌ها و جریان‌های فکری در این کشور پرداخته است، وی در مورد جامعه شیعه و جنبش شیعی در اندونزی بحث جدی ای را مطرح نکرده است. محمد طالب زین (۱۴۳۷) در پژوهش *الشیعه الامامیه فی اندونسیه و مجاهدت اهل سنت* به بررسی مبانی نظری شیعه، وضعیت شیعیان و سازمان‌های شیعی در این کشور پرداخته است، وی با نگاهی سلفی به بررسی عملکرد شیعیان در این کشور پرداخته و دیدی انتقادی داشته است. لطیف^۱ (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان *هویت شیعیان در اندونزی* به بررسی عملکرد شیعیان در این کشور پرداخته است، اما در مورد باز خورد اندیشه امام خمینی در اندونزی اطلاعات اندکی را مطرح کرده است. زلکیفلی^۲ (۲۰۱۳) در اثر *چالش شیعیان در اندونزی* با صرف وقت و جمع آوری اطلاعات میدانی، داده‌های خوبی را از شیعیان جمع آوری کرده است، هر چند اندکی غرض‌ورزی در آن مشاهده می‌شود. این کتاب به فارسی ترجمه نشده است و در مورد باز خورد اندیشه امام خمینی در اندونزی اطلاعات اندکی را مطرح کرده است. با توجه به این پیشینه تحقیق می‌توان گفت موضوع پژوهش از نوآوری لازم برخوردار بوده و می‌تواند اطلاعات میدانی مناسبی را در این زمینه در اختیار مخاطبین و علاقه‌مندان قرار دهد.

۱. چهار چوب نظری: نظریه اشاعه نوآوری

برای بررسی اشاعه اندیشه امام خمینی بر روی سایر مناطق جهان از نظریات مختلفی استفاده شده است، اما یکی از پرکاربردترین آن در این حوزه نظریه پخش یا اشاعه^۳ بوده است، این نظریه به علت آنکه توانایی بررسی تمام ابعاد شامل چگونگی شکل‌گیری، انتشار و پیامدها را دارد، نظریه سودمند در این حوزه تلقی می‌شود، این نظریه دارای اجزای مختلفی شامل موضوع، مبدأ، مقصد و فرآیند اشاعه نوآوری و پیامدهای آن است؛ که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

1. Latief
2. Zolkifli
3. Diffusion

۱-۱. مبدأ پخش

یکی از مؤلفه‌های این نظریه تأکید بر مبدأ پخش اندیشه است که به معنای مکان یا مکان‌هایی است که نوآوری‌ها، پیام‌ها و ارزش‌ها در آن شکل می‌گیرد (شکوئی ۱۳۷۸: ۳۰۶).

۱-۲. موضوع نوآوری

مؤلفه دیگر در نظریه مذکور، موضوع نوآوری است. نوآوری شامل طیف گسترده‌ای از ایده‌ها و نظریات است که قابلیت حل مسئله را داشته باشد (Rogers 1983:11).

۱-۳. مقصد

منظور مکانی است که محتوای پخش یا جریان مداوم پخش به آن مکان برسد (شکوئی ۱۳۷۵: ۳۰۶). اشاعه هر نوآوری در یک محدوده ناحیه فرهنگی رخ می‌دهد، نواحی فرهنگی مفهومی اعتباری و ویژگی‌های مشترک زبانی، اعتقادی و ارزش و ... را شامل می‌شود (جردن و راوتتری ۱۳۸۰: ۱۷).

۱-۴. فرآیند اشاعه و عوامل اثرگذار

سرعت انتشار و عوامل مؤثر بر آن، از موضوعات دیگری است که می‌تواند در فرآیند پخش مورد مطالعه قرار گیرد (شکوئی ۱۳۷۵: ۳۰۶).

۱-۵. حاملان اشاعه نوآوری^۱

حاملان، افراد یا سازمان‌ها هستند که نوآوری‌ها را از یک مکان به مکان دیگر منتقل می‌کنند (Ghoshal 1988:373). حاملان افرادی یا سازمان‌های جسوری هستند که دارای منابع مالی کافی بوده و از تحولات جهان و ایده‌های جدید اطلاع داشته و توانایی برخورداری از دانش را دارند، آنان از شکست هراسی نداشته و به دنبال راهکارهایی برای مشکلات جوامع خود هستند (راجرز و شومیگر ۱۳۶۹: ۱۹۸).

۱-۶. عوامل اثرگذار بر پذیرش یک نوآوری

قدرت پذیرش یک نوآوری به واسطه عملکرد گذشته و عملکرد فعلی و احساس نیاز ناشی از مشکلات موجود در آن ناحیه مربوط می‌شود (شکوئی ۱۳۸۸: ۲۲۳). باید توجه داشت که میزان

پذیرش نوآوری‌های فرهنگی نیز با افزایش مسافت کاهش می‌یابد (جردن و راونتری ۱۳۸۰: ۲۶).

۷-۱. پیامدهای نوآوری

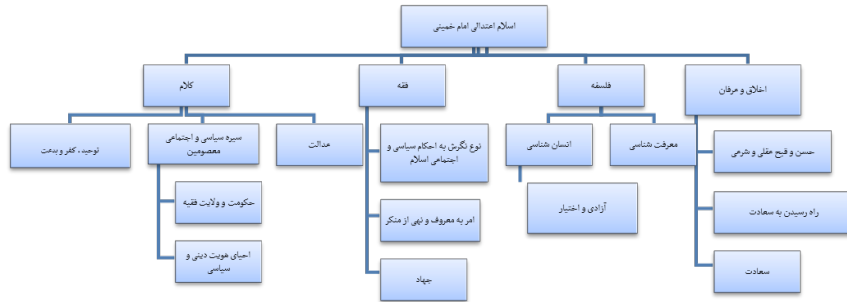
پیامدها تغییراتی است که درون نظام اجتماعی در نتیجه پذیرش یا رد نوآوری پدید می‌آیند (راجرز و شومیگر ۱۳۶۹: ۳۳۵).

۲. چگونگی اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی در چهارچوب نظریه مذکور

در چهارچوب نظریه اشاعه که در ابتدای مقاله مطرح گردید می‌توان چگونگی گسترش اندیشه امام خمینی در اندونزی را بر اساس مؤلفه‌های آن نظریه به شرح زیر توضیح داد.

۱-۲. مبدأ و موضوع نوآوری در اندیشه امام خمینی

مبدأ پخش، اندیشه امام خمینی و ایران است و موضوع نوآوری، طرح اسلام اعتدالی در اندیشه امام خمینی است، اصولاً امام خمینی رهبر انقلاب اسلامی ایران مبدع نوآوری‌های فکری و عملی در جهان اسلام بوده است، امام خمینی توانست با توانایی‌های علمی و عملی اسلام اعتدالی را احیا کند، از لحاظ گونه شناسی این نوع نگرش به اسلام، مابین جریان بنیادگرا و سکولار قرار دارد، اسلام اعتدالی با توجه به دیدگاه امام خمینی در چهار حوزه کلام، فلسفه، اخلاق و فقه قابل بررسی است. اسلام اعتدالی مبتنی بر دیدگاه امام خمینی در حوزه معرفتی قائل به اعتدال میان عقل و نقل در شناخت معارف دینی است این گفتمان در حوزه انسان‌شناسی به اعتدال میان قوا اعتقاد داشته و فضیلت را حاکمیت عقل معرفی می‌کند، آزادی و اختیار و تأکید بر نقش تأسیسی، نظارتی و مشارکتی مردم در عرصه حکومت از نتایج این دیدگاه است، اسلام اعتدالی ضمن تأکید بر حسن و قبح عقلی و شرعی راه رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی را اعتدال میان قوا و پیروی از انسان کامل معرفی می‌کند این گفتمان در حوزه فقهی به نوآوری بی‌شماری دست زده و فقه را از حالت فردی خارج کرده است و خوانشی جدید از امر به معروف و نهی از منکر، دعوت و جهاد ارائه داده است و به اجتهاد جواهری بر اساس مقتضیات زمانی و مکانی بر مبنای مصلحت تأکید ویژه دارد، آثار سیاسی منتج آن، موجب انطباق سازی مفاهیم دینی و جدید می‌شود، این نوع نگرش به اسلام دارای نتایج متعددی مانند جامعیت اسلام، احیای هویت اسلامی، استکبارستیزی، تعامل سازنده با دولت و تقریب محوری است.

۲-۲. اندونزی به‌عنوان مقصد نوآوری اندیشه امام خمینی و عوامل اثرگذار بر پذیرش آن

اندونزی دارای بیش از ۲۵۰ میلیون نفر جمعیت است که اکثراً مسلمان و محب اهل بیت (س) هستند (مجموعه نویسندگان ۱۳۹۲: ۲۹). در اوایل استقلال این کشور مسلمانان تلاش زیادی کردند که اندونزی به‌عنوان یک کشور مسلمان به رسمیت شناخته شود، ولی شورای انقلاب موافقت نکرد، در مقابل ایدئولوژی پانچلیسا (به معنای ۵ اصل) به‌عنوان مرامنامه این کشور، شامل اعتقاد به خدای واحد، بشر دوستی، وحدت ملی اندونزی، دموکراسی مبتنی بر اجماع حاصل از مشاوره و عدالت اجتماعی قرار گرفت (مجموعه نویسندگان ۱۳۹۲: ۲۶). با وجود آنکه اندونزی یک کشور سکولار است، اما جریان‌های سیاسی اسلام‌گرا نقش مهمی در مبادلات قدرت بازی کرده‌اند، به‌گونه‌ای که بعد از استقلال، سوکارنو و سوهارتو برای کسب قدرت، تثبیت و تداوم آن بیش از همه به نیروهای اسلامی و احزاب دینی تکیه نموده و با تحصیل اعتماد آنان توانستند به اهداف سیاسی خود دست‌یافته و قدرت را به دست‌گیرند (گلی زواره ۱۳۷۲: ۱۵۴). سازمان‌های دینی در اندونزی به چهار دسته کلی تقسیم شده است، اول متمایل به اسلام سنتی (انجمن محمدیه و نهضت العلماء)، دوم اسلام‌گرایان لیبرال، سوم سازمان‌های طرفدار اسلام سلفی و حتی جهادی و چهارم شیعیان است (حسینی جلی ۱۳۹۰: ۱۲۸)، اندونزی یکی از دورافتاده‌ترین مناطق نسبت به کانون اسلام در عربستان و خاورمیانه است (حشمت زاده ۱۳۹۵: ۲۶۶). این منطقه خاستگاه اصلی ظهور و گسترش تفکر اسلامی و تمدن مالایی است (ربانی ۱۳۹۳: ۱۸). محمد زنگنه^۱ معتقد است به‌طوری که اسلام جزئی از هویت و اقتصاد مردم این منطقه شده و ماهیتی فرهنگی و تجاری دارد (ارتباط شخصی، ۲۰ دی ۱۳۹۷). اندونزی به‌عنوان کشور مقصد دارای فرصت‌ها

۱. رایزن سابق فرهنگی ایران در اندونزی.

و تهدیدهایی برای پذیرش اندیشه امام خمینی است، از جمله فرصت‌های که می‌توان به آن اشاره کرد: ظلم‌ستیزی، توجه به عقلانیت، مبارزه با رادیکالیسم، وجود عرفان و حب اهل‌بیت، وجود روشنفکران حامی، مؤسسات فرهنگی پشتیبان است، از جمله تهدیدهایی که برای اشاعه اندیشه امام خمینی در این کشور می‌توان در نظر گرفت: مسافت جغرافیایی، زبان متفاوت، حضور کم‌رنگ ایران به صورت رسمی و سیاسی، حضور گسترده مبلغان وهابی، سرمایه‌گذاری عربستان سعودی و حضور و فعالیت اندیشه‌های التقاطی در این کشور است.

۲-۳. حاملان اشاعه اندیشه امام خمینی بر اندونزی

حاملان اندیشه امام خمینی در اندونزی به چند دسته کلی افراد (روشنفکران و اساتید)، نهادها (رسمی - سیاسی، فرهنگی و مذهبی و تشکل‌های دانشجویی) و انتشارات تقسیم می‌شوند.

۱-۳-۲. افراد (روشنفکران)

عمر شهاب^۱ معتقد است یکی از راه‌های انتقال افکار، آثار و آموزه‌های امام خمینی و انقلاب اسلامی در اندونزی وجود روشنفکرانی بوده است که عمدتاً فارغ‌التحصیلان دانشگاهی داخل اندونزی یا کشورهای غربی بودند که از طریق انجمن اسلامی خارج از کشور و خواندن آثار امام خمینی با ایشان آشنا شدند (ارتباط شخصی، ۸ آذر ۱۳۹۷). روشنفکران مسلمان چون دارای رویکرد عقل‌گرا در فهم دین بودند به سرعت جذب آموزه‌های امام شدند (ربانی ۱۳۹۳: ۹۹-۱۰۱). روشنفکران به روح احیاگرایانه اسلامی آموزه‌های انقلاب اسلامی ایران توجه کردند، این افراد معتقدند که انقلاب ایران موجب احیای اسلام سیاسی در جهان شد و ثابت کرد که اسلام توانایی لازم برای ایجاد یک دولت در دوران مدرن را دارد و هویت سیاسی مسلمانان را باز احیا کرد (zolkifli 2013:37). مجید حکیم الهی^۲ معتقد است روشنفکران از لحاظ اندیشه، اخلاق را بر فقه ارجحیت می‌دهند و به مباحث عقلانی توجه ویژه دارند (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). علی شهاب^۳ معتقد است از لحاظ شأن اجتماعی و سیاسی، روشنفکران طیف مختلف از اساتید دانشگاه‌ها، مقامات دولتی، نمایندگان مجلس و صاحبان مراکز فرهنگی و ... را در برمی‌گیرد، آنان از لحاظ اجتماعی مورد احترام جامعه بوده‌اند (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷). از مهم‌ترین

۱. رئیس سازمان ابی (جامعه اهل بیت اندونزی).

۲. نماینده ولی فقیه در اندونزی و رئیس مرکز ای‌سی‌سی.

۳. مسئول امور تبلیغ مرکز مطالعات شرق آسیا.

افراد روشنفکر تأثیرگذار در انتقال آموزه‌ها و افکار امام خمینی در اندونزی می‌توان به افراد ذیل اشاره کرد:

– امین الرئیس

امین الرئیس فارغ‌التحصیل دانشگاه شیکاگو و رئیس سابق مجلس و یکی از چهره‌های اثرگذار اندونزی است وی مدافع انقلاب اسلامی ایران بود که به باز نشر انقلاب ایران و آرا و افکار امام خمینی در اندونزی پرداخت، ایشان نویسنده‌ای پرکار بوده است و در مقاله‌های متعددی به تشریح وضعیت انقلاب اسلامی ایران و علل پیروزی آن پرداخته است. وی معتقد است در پیروزی انقلاب اسلامی پنج عامل: تناقضات بین دستگاه‌های اقتصادی و سیاسی، شکاف گسترده بین افراد و اشخاص، بحران مالی طولانی مدت، بی‌ثباتی روشنفکران و نقش نخبگان متکبر، بی‌رحمی نظام حاکم نقش داشته است. امین رئیس در مقاله «هفت سال انقلاب ایران» در مجله پاندی ماسایارکت به توصیف فرآیندهای تاریخی انقلاب ایران، از ابتدا تا انحطاط و فساد رژیم شاه پرداخت و از نقش امام خمینی در انقلاب ایران نوشت، وی به شدت از انقلاب اسلامی ایران و امام خمینی حمایت و از تضعیف آن در جامعه جلوگیری می‌کرد؛ زیرا معتقد بود تضعیف انقلاب اسلامی ایران تضعیف اسلام است، وی در مقاله دیگری در سال ۱۹۸۵ با عنوان «ایدئولوژی انقلابی در اسلام شیعه» به ستایش از انقلاب ایران پرداخته است (zolkifli 2013:37).

– حیدر باقر

علی شهاب معتقد است یکی از متفکران و فعالان سیاسی و اجتماعی روشنفکر که نقشی عمده در ترویج اندیشه امام خمینی در اندونزی داشت، حیدر باقر بوده است، وی در سال ۱۹۸۲ از بخش فناوری‌های صنعتی دانشگاه ITB فارغ‌التحصیل شد، وی تحت تأثیر امام خمینی قرار گرفت و مطالعاتی بر روی اسلام و شیعه انجام داد و در سال ۱۹۸۳ بزرگ‌ترین مرکز نشر اسلامی در اندونزی را تأسیس کرده و تعدادی از کتاب‌های مرتبط با امام خمینی را منتشر و در سخنرانی‌ها و نشست‌های علمی متعددی در این حوزه شرکت کرده است (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷).

– آگوس ابوبکر

آگوس ابوبکر فارغ‌التحصیل رشته فیزیک در دهه ۸۰ میلادی از طریق آثار امام خمینی با ایشان

آشنا شد و بعدها رهبری جریان بیداری اسلامی در بین دانشجویان را بر عهده گرفت، یکی از دلایل مشهور شدن وی مناظرات متعدد با پروفسور راجیدی^۱ است، وی سالها با جدیت به گسترش تبلیغ آموزه‌های امام خمینی همت گمارده است (zolkifli 2013:39).

- نور خالص مجید

وی مؤسس اسلام نوگرا در اندونزی و تحصیل کرده آمریکاست و آثاری در معرفی اندیشه‌های شیعی و ایران انقلابی منتشر کرده است (zolkifli 2013:37).

- مختار آدم

مختار آدم در مراکز اسلامی و در دانشگاه تدریس کرده و مؤسس مدارس اسلامی شبانه‌روزی به نام بابا سام است و دارای تألیفات بسیار و سخنرانی‌های فراوان در مراکز و مجامع علمی برای گسترش و توسعه آموزه‌های امام خمینی در اندونزی است (zolkifli 2013:37).

- جلال‌الدین رحمت

جلال‌الدین رحمت یکی از تأثیرگذارترین فعالان سیاسی و اجتماعی در اندونزی بوده است، وی در آمریکا به واسطه انجمن اسلامی دانشجویان با افکار و آموزه‌های امام خمینی آشنا شد و بعد از بازگشت به اندونزی شروع به سخنرانی، تألیف مقاله و کتاب‌های متعددی کرد، وی مؤسس مراکز فرهنگی اثرگذار در این کشور بوده است، او بعدها به شیعه‌گرایی پیدا کرد و رهبری قشر روشنفکر را برعهده گرفت، همچنین ایشان چند دوره نماینده مجلس این کشور بوده است (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷).

- جنبش روشنفکری مسجد سلمان

یکی از جنبش‌های روشنفکری و احیاگرایانه دینی در اندونزی بعد از انقلاب اسلامی جنبش مسجد سلمان بوده است، این جنبش با محوریت مباحث اجتماعی و دوری از مباحث اختلافی شیعه و سنی به ترویج آموزه‌های سیاسی و اجتماعی اسلام با تکیه بر آموزه‌های امام خمینی پرداخت و مخاطبان بسیاری جذب این جلسات شدند. شخصیت‌هایی نظیر دیمتری مهبانانا (رئیس اجرایی ایجابی)، هادی سواستیو و یوسف بختیار (از مسئولین مؤسسه مطهری) حاصل

۱. وی در آن زمان امام سنی مسجد آریا رحمان حکیم بود و در دسامبر ۲۰۰۱ فوت کرد.

جنبش مسجد سلمان بوده‌اند (zolkifli 2013:38).

۲-۳-۲. اساتید

مجید حکیم الهی معتقد است یکی از حاملان مهم و اثرگذار اشاعه آموزه‌های امام خمینی در اندونزی اساتید بوده‌اند، اساتید به معنای کسانی هستند که دروس حوزوی خوانده و برای ادامه تحصیل به قم یا نجف مهاجرت کرده و برگشته‌اند و با سبک زندگی اسلامی آشنا شدند، آنان به راهنمایی دینی مردم پرداخته‌اند، بسیاری از اساتید از جامعه اعراب اندونزی بوده‌اند هرچند باید توجه داشت که بسیاری از آنان علاوه بر دروس حوزوی دروس دانشگاهی را نیز ادامه دادند (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷) علی شهاب معتقد است اساتید به دو گروه تقسیم می‌شوند کسانی که پیش و بعد از انقلاب اسلامی با امام خمینی آشنا شدند و مبلغ آموزه‌های امام خمینی در این کشور شدند اساتید، فقه را بر همه چیز ترجیح داده و معتقد به اجتهاد جواهری بر اساس شرایط زمانی و مکانی هستند (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷).

از مهم‌ترین و اثرگذارترین اساتید می‌توان به محسن لیب، احمد الحبشی، رسدی ادریس، حسن ابو عمر، احمد برقبا، عمر شهاب، حسین شهاب، مجتهد هاشم و... اشاره کرد، این افراد بعد از بازگشت به کشور خود مراکز فرهنگی و آموزشی متعددی تأسیس کردند و به ترویج آموزه‌های اسلام شیعه و اندیشه امام خمینی در این کشور همت گماردند (zolkifli 2013:29). اساتید وقت بسیاری را بر روی تبلیغ و آموزش سازمان‌دهی آموزه‌های امام خمینی گذاشته‌اند (مصاحبه، عمر شهاب). محور سخنرانی‌های اساتید مباحثی نظیر ولایت فقیه؛ فقه، عقاید و برگزاری دوره مقدماتی، متوسط و پیشرفته در این حوزه بوده است (zolkifli 2013:130). مجید حکیم الهی معتقد است هم‌اکنون نیز اساتید دارای مؤسسات متعددی بوده و به تبلیغ آموزه‌های تشیع در این کشور تلاش می‌کنند، آنان نیز ارتباط متعاملانه با دولت دارند (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷).

۲-۳-۳. نهادهای رسمی - دولتی

عمر شهاب معتقد است علاوه بر افراد که نقش مهم در اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی داشته‌اند، نهادها نیز تأثیرگذار بوده‌اند، نهادها دو گونه اند: رسمی - سیاسی که مستقیماً زیر نظر دولت ایران مشغول به فعالیت هستند و نهادهای فرهنگی - مذهبی که به صورت مردم‌نهاد شکل گرفته‌اند هرچند با دولت‌ها نیز دارای رابطه و تعامل هستند (ارتباط شخصی، ۸ آذر ۱۳۹۷).

– سفارت و رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در اندونزی

سید مرتضی موسوی^۱ معتقد است در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی رایزنی فرهنگی در اندونزی فعالیت نداشت و فعالیت‌های فرهنگی مانند ترجمه و نشر کتاب را سفارت برعهده داشت (ارتباط شخصی، ۳۰ تیر ۱۳۹۷). عمر شهاب معتقد است از سال ۱۹۸۱ سفارت ایران نشریه یوم‌القدس را منتشر کرد، این نشریه حاوی سخنان امام خمینی حول مسائل انقلاب اسلامی، فلسطین، احیای اسلام، حکومت اسلامی و اهداف آن بود و به زبان اندونزیایی در شمارگان وسیع بین مردم پخش می‌شد این نشریه با استقبال مردم اندونزی مواجه شده بود و آنان اخبار انقلاب اسلامی ایران و اندیشه امام خمینی را از طریق آن دنبال می‌کردند، بعدها با شکل‌گیری رایزنی فرهنگی ایران این امور به شکل بهتر سازمان‌دهی شد، برگزاری مراسم سالگرد ارتحال امام خمینی، پیروزی انقلاب اسلامی، برگزاری اجلاس‌های تخصصی در حول شخصیت امام از وظایف این دو مرکز بوده است (ارتباط شخصی، ۸ آذر ۱۳۹۷).

– مرکز اسلامی ایران در اندونزی (ای سی سی^۲)

مجید حکیم الهی معتقد است بنیاد ای سی سی یا مرکز اسلامی ایران در جاکارتا با همت دفتر مقام معظم رهبری در این کشور تشکیل شده است، در تأسیس این نهاد افرادی مانند رحمت، حیدر باقر، عمر شهاب و محسن حکیم‌الهی نقش مهمی ایفا کردند، این مرکز به‌عنوان بزرگ‌ترین بنیاد شیعیان در اندونزی است و مستقیماً زیر نظر ایران مدیریت می‌شود و به‌عنوان یک سازمان هماهنگ‌کننده و سازمان‌دهی‌کننده فعالیت شیعیان در این کشور فعالیت می‌کند، اشاعه آموزه‌های امام خمینی، مانند ترجمه کتاب، برگزاری نشست‌های علمی در حول اندیشه امام خمینی از وظایف این مرکز محسوب می‌گردد (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). اهداف ICC شامل موارد ذیل است:

- بازسازی و ارتقای ارزش‌های اسلامی در زندگی جامعه.
- بازسازی فرهنگ اسلامی با ارزش‌های معنوی.
- انگیزه شور و شوق فکری بر اساس ارزش‌ها و عینیت‌های اسلامی.
- توصیف و بازسازی فهم اسلامی با توجه به قرآن و حدیث.

۱. نماینده سابق دفتر ولی فقیه در اندونزی و رئیس مرکز ای سی سی.

- ایجاد انگیزه برای انسان‌ها برای شناخت خداوند، رسول او، اهل بیت پیامبر (س) (اساسنامه، وبسایت مرکز <https://icc-jakarta.com>).

- جامعه المصطفی للعالمیه در اندونزی

مجید حکیم الهی معتقد است یکی از مراکزی که با نظارت و مدیریت جمهوری اسلامی ایران در اندونزی مشغول به فعالیت است، جامعه المصطفی العالمیه است، جامعه المصطفی و مراکز وابسته به آن مانند کالج صدرا با محوریت آموزش در این کشور فعالیت می‌کنند و سالیانه دانشجویانی جذب و آموزش می‌دهند آثار امام خمینی به عنوان یکی از منابع درسی مهم در این مراکز مورد تأکید است، همچنین دوره‌های کوتاه‌مدتی با محوریت آموزه‌های امام خمینی در این مراکز برگزار شده است (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷).

۴-۳-۲. نهادها (غیر دولتی - فرهنگی)

علاوه بر مراکز رسمی - دولتی، نهادهای غیردولتی - فرهنگی نیز به اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی همت گمارده‌اند، این مراکز مردم‌نهاد را اساتید و روشنفکران تأسیس کرده و اداره می‌کنند (Leonard 2010: 261).

هدف این سازمان‌ها احیا و حفظ هویت شیعی بود البته اشاعه اندیشه امام خمینی نیز در برنامه‌های آنان مورد تأکید بوده است تا سال ۱۹۹۷، ۲۵ مؤسسه شیعی در جاکارتا مشغول به فعالیت بوده‌اند. (Latief 2008:313) زین نام ۸۰ مؤسسه شیعی در اندونزی را ذکر کرده که در حال گسترش و تبلیغ عقاید شیعی بوده‌اند. برای اکثر این مؤسسات ۵ وظیفه: ۱. تعلیم و تربیت به صورت رسمی یا غیررسمی و برگزاری مراسم؛ ۲. فعالیت‌های اقتصادی و رفاهی؛ ۳. منشورات چاپی و الکترونیکی؛ ۴. کمک به مستضعفان و امور اداری تعریف شده است (زین ۱۴۳۷: ۸۸-۸۷). نهادها را طیفی متفاوت از اساتید و روشنفکران اداره و آموزه‌های فقهی، اخلاقی و سیاسی و اجتماعی را ترویج می‌کنند.

برخی از مهم‌ترین مراکز غیردولتی و فرهنگی اشاعه دهنده آموزه‌های امام خمینی در اندونزی عبارتند از مؤسسات: ابی طالب، امالی، الاباب، بنت العلم، اللیبان، الحاکم، کمیل، نینوی، سبطین، انسان بیر کاسا، الانهار، باب العلم، تزکیه سیجاتی، بیت المحبین، دانتینی، الزهرا، حکمة المصطفی، دانا مستضعفین، سجاد، صادق، صف المسلمین، فاطمه، فطرت، المنتظر، ایجابیف، اصلاح، بلاغ الحکمه، ده محرم، باقر بن سجاد، البراء، الجواد، السلام، سیفک، فاطمه، الصادق، الکاظم، المجتبی، المدینة العلم، المصطفی، مطهری، المکرمه، ملاصدرا، امین،

دارالتقريب اسلامي، روشنفکر، الخيرات، سفينة النجاه، المودة، الهادي، الوحده، نور الثقلين، التطهير، التقى، جعفر الصادق، الحججه، عترت، العفت، القائم، الكوثر، المحبين، المهدي، الهاشم، ياسين، يافسما، ياپي، الهاشمي، الرضا، غفاري، القائم، المنتظر، بارديگما، بينسي، روشنفکر، صدرا، فکرة الحکمه، لينتيرا، نورالثقلين (زين ۱۴۳۷: ۱۷۰-۱۷۵)

۵-۳-۲. انجمن‌های اسلامی دانشجویان خارج از کشور

حجت‌الله ابراهیمیان^۱ معتقد است انجمن اسلامی دانشجویان خارج از کشور به‌عنوان یکی از حاملان اشاعه اندیشه امام خمینی و انقلاب اسلامی در غرب فعالیت می‌کردند، دانشجویان اندونزیایی که در اروپا و آمریکا تحصیل می‌کردند از طریق این انجمن‌ها با افکار و آموزه‌های امام خمینی آشنا شدند، حیدر باقر، جلال‌الدین رحمت و... از مهم‌ترین این افراد هستند. بعدها این افراد به کشور خود بازگشته و مروج اندیشه امام خمینی و انقلاب اسلامی ایران شدند، شروع ترجمه آثار امام خمینی به اندونزیایی از طریق این انجمن‌ها صورت پذیرفت (ارتباط شخصی، ۱۷ تیر ۱۳۹۸).

۶-۳-۲. رسانه نوشتاری و تصویری

یکی از ابزارهای اصلی در اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی رسانه بوده است، حوادث انقلاب ایران در اندونزی مورد توجه رسانه‌های جمعی قرار گرفت و مسلمانان اعم از شیعه و سنی را به خود جلب کرد و آنان مشتاق و جذب شخصیت امام خمینی شدند (Tamura 1986:24). عمر شهاب معتقد است رسانه‌های این کشور امام را به‌عنوان مجاهدی اسلامی به تصویر کشیده‌اند که قصد برپایی حکومت اسلامی بر پایه عدالت را داشته است، اظهار نظر مردم بخصوص جوانان و دانشجویان اندونزی در مورد امام خمینی در این دوران مورد توجه است، در این دوران عکس‌ها و پوسترهای امام در میان مردم اندونزی به‌صورت گسترده پخش شده بود و آن را به دیوارها نصب می‌کردند (ارتباط شخصی، ۸ آذر ۱۳۹۷).

بسیاری از خبرهای انقلاب اسلامی ایران و آموزه‌های امام خمینی در مطبوعات اندونزی منتشر می‌شد و در نخستین سال‌های پس از سقوط شاه، تعداد زیادی از مقالات به زبان محلی انتشار یافت که به بحث درباره رویدادهای ایران و زمینه مذهبی ظهور امام خمینی پرداخته بود، اکثر مردم پیروزی اسلام در ایران به رهبری امام خمینی را می‌ستودند (اسپوزیتو ۱۳۸۸: ۲۵۹). عمر شهاب معتقد است در روزهای اولیه انقلاب نشریات مذهبی و مجلات خبری در مقالات

خود به معرفی امام خمینی پرداختند حتی یکی از ناظران اظهار داشت، امام خمینی سومین چهره شناخته شده مردمی در اندونزی پس از رؤسای جمهور فعلی و پیشین کشور (سوکارنو و سوهارتو) است و مجله‌هایی مثل النهضه، پریسما و دعوه، مقاله‌هایی درباره انقلاب ایران منتشر کردند (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷).

الحکیم نویسنده مشهور اندونزیایی در مقالات خود انقلاب اسلامی ایران را بزرگ‌ترین پدیده جهان معاصر دانسته و آن را هم‌ردیف انقلاب‌های بزرگ جهان مانند انقلاب روسیه و انقلاب فرانسه نامیده است، وی بزرگ‌ترین ارزش انقلاب اسلامی ایران را مبارزه با سکولاریسم و احیای دین مبین اسلام عنوان کرده است (zolkifli 2013:36).

۷-۳-۲. مترجمان آثار امام خمینی و انتشارات

علی رضایی^۱ معتقد است اندیشه و آموزه‌های امام خمینی عمدتاً به وسیله نهضت ترجمه وارد جامعه دانشگاهی اندونزی شد (ارتباط شخصی، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۷) علی موسوی^۲ معتقد است نهضت ترجمه در اوایل انقلاب اسلامی ایران شروع و به مدت ۱۰ سال در اندونزی به صورت مداوم ادامه یافت و با استقبال اقشار تحصیل کرده این کشور روبه‌رو گردید (ارتباط شخصی، ۳۰ فروردین ۱۳۹۷) علی رضایی معتقد افرادی همانند رضا سهبودی معاون آکادمی شناخت اندونزی در انگلستان، امین رئیس، حمید باقر و عمر شهاب، عبدالله شهاب کسانی بودند که عمدتاً کار ترجمه آثار امام خمینی و شاگردان ایشان را آغاز کردند (ارتباط شخصی، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۷). زنگنه معتقد است در سال‌های اول انقلاب اسلامی، ایران به‌عنوان یک منبع فکری غنی معرفی شد، با وجود آنکه در سال‌های اولیه انتشار کتاب‌های امام خمینی ممنوع بود، ولی آثار شارحان اندیشه امام خمینی با استقبال جامعه اندونزی روبه‌رو شد و ترجمه آثار شهید مطهری رتبه اول را داشت (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). مجید حکیم الهی معتقد است تأثیر ترجمه آثار امام خمینی بر نخبگان، سیاستمداران و عموم مردم اندونزی بسیار زیاد بود، عنصر اساسی این تأثیر نه تنها در دیدگاه‌های مختص امام بلکه در مبانی فکری (شیعه بودن ایشان) بود، به عبارتی دیگر، دانشمندان اندونزی به‌ویژه جوانان و دانشجویان بر آن بودند که افکار شیعه و دیدگاه این مذهب درباره اسلام را بیشتر بشناسند با وجود سخت‌گیری نسبت به انتشار آثار امام خمینی به‌خصوص کتاب ولایت فقیه در اندونزی، به‌مرور زمان تقریباً اکثر کتاب‌های امام خمینی در این کشور

۱. پژوهشگر مسائل اندونزی.

۲. پژوهشگر حوزه مسائل اندونزی و مستندساز.

ترجمه و منتشر شده است (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). مجید حکیم الهی معتقد است به طور مثال اثر اندیشه سیاسی خمینی را پاستا زهرا در سال ۲۰۰۲ با عنوان سیستم حکومت اسلامی ترجمه و منتشر کرد و نظریه ولایت فقیه در اختیار مردم قرار گرفت، همچنین حیدر باقر با نام مستعار یامانی، دو کتاب در مورد اندیشه امام خمینی در این کشور منتشر کرد، اولین کتاب در مورد ابعاد فکری امام خمینی و دومین اثر به نام فلسفه سیاسی امام خمینی منتشر شد (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). آثار امام خمینی و آثاری که در مورد ایشان به زبان اندونزیایی ترجمه شده شامل، چهل حدیث، نگاهی در خصوص حقوق زنان، انسان الهی تبدیل شدن به یک انسان کامل، سیستم حکومت اسلامی، فلسطین در نور، پرورش روح، اسرار نماز، نماز اهل معرفت، اسرار حمد و ستایش خداوند، جهاد اکبر، نفی شیطان و پرورش روح، جهاد اکبر، معراج روحانی، سر الصلوة معراج السالکین و صلوة العارفين، اسلام و انقلاب، جایگاه زن در دیدگاه امام خمینی، اسرار حکمت و نماز، برنامه روزانه امام خمینی، اسرار بسم الله نزدیکی به خدا، وصیت عرفانی امام خمینی و کنترل نفس است که انتشارات معروفی همچون سجاد، میزان، لنترا، الجواد، الهدی و ... آنها را منتشر کرده اند (حسینی کوهساری و زین الدین ۱۳۹۷: ۵۰)

۳. پیامدهای اشاعه اندیشه امام خمینی

اندیشه و آموزه‌های امام خمینی با استقبال جامعه اندونزی مواجه شد و پیامدها و آثاری را بر جای گذاشت، همان گونه که در ابتدای مقاله ذکر شد اندیشه امام خمینی بر پایه اسلام اعتدالی دارای مؤلفه‌هایی بوده است، در ادامه شواهدی از پیامدهای اندیشه امام خمینی بیان می‌گردد.

۳-۱. تغییر در نوع نگرش به کارکرد دین و تقویت اسلام اجتماعی - سیاسی در اندونزی

زنگنه معتقد است سوهاتو و سوکارنو تلاش فراوانی انجام دادند تا اسلام را محدود به حوزه فردی کنند و محدودیت‌های را برای جریان‌های اسلامی در نظر گرفتند (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). عمر شهاب معتقد است بعد از انقلاب اسلامی و تحت تأثیر اشاعه اندیشه و آموزه‌های امام خمینی اوضاع در اندونزی تغییر کرد و اسلام دوباره به حوزه اجتماعی بازگشت و جریان‌های مذهبی باز احیا شدند اندیشه امام موجب تقویت باور به جامعیت دین شد و به مردم آموخت که دین توان پاسخگویی به نیازهای بشر را دارد (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷). و موجب بازگشت اسلام به مناسبات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی گردید (مصاحبه، عمر شهاب). هر چند دولت‌های سکولار سوکارنو و سوهارتو کوشیدند از بیداری اسلامی مسلمانان اندونزی

بکاهند، اما در عمل ناموفق بودند (حسینی جلی ۱۳۹۰: ۲۷۱). سوهارتو متحد استراتژیک آمریکا بود و با این ذهنیت که انقلاب اسلامی ایران به دنبال تغییرات سیاسی در منطقه است، نگران این بود که انقلاب اسلامی و گرایش‌ها اسلامی در حکومت او نفوذ و منجر به سقوط وی شود، وی نگران اسلام سیاسی و انقلابی بود. لذا سعی داشت رابطه چندانی با ایران برقرار نکند (زبانی ۱۳۹۳: ۵۲). اما در این دوران سوهارتو برای اینکه این امواج اسلام‌گرایی علیه وی اقدام نکنند مجبور شد با آنان تعامل کند. مراکز اسلامی تأسیس شد و تعداد مقامات مسلمان در این کشور افزایش یافت، به نحوی که منجر به تشکیل مجمع روشنفکران مسلمان، بانک اسلامی در سال ۱۹۹۱، بانک معاملات، آزادی اختیار حجاب در مراکز رسمی مانند مدارس، دانشگاه‌ها، لغو بلیت‌های بخت آزمایی، رفتن سوهارتو به حج و... شد (مجموعه نویسندگان ۱۳۹۲: ۲۸). عمرشهاب معتقد است با افزایش موج اسلام‌گرایی و نارضایتی مردم از وضعیت اقتصادی و سیاسی، سوهارتو از قدرت خلع شد و جریان‌های اسلام‌گرا وارد قدرت شدند، حتی رئیس‌جمهور اسلام‌گرای بعد از سوهارتو، عبدالرحمن وحید، شیفته شخصیت امام خمینی بوده است (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷).

۲-۳. باز احیای هویت مسلمانان در جامعه اندونزی

عمرشهاب معتقد است آموزه‌های اسلام اعتدالی امام خمینی در حوزه هویت به مردم ثابت کرد که می‌توان نظامی دینی در دنیای مدرن به وجود آورد و موجب تقویت هویت اسلامی در اندونزی گردید (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷). به نظر بسیاری از ناظران اسلام معاصر در اندونزی، انقلاب ایران بر احیای اسلام و آشنایی مسلمانان نسبت به هویت خویش تأثیر بسیار مهمی داشت. انقلاب ایران برای بسیاری از مردم اندونزی بیش از یک واقعیت بلکه به مثابه یک نماد جذابیت داشت که نماد پیروزی اسلام بر نیروهای ایدئولوژیک و مادی‌گرایی غربی بوده است (اسپوزیتو ۱۳۸۸: ۲۶۱).

۳-۳. احیای نمادهای مذهبی

عمرشهاب معتقد است اسلام آمیخته با نمادها و شعائر است، هر یک از این شعائر و نمادها گویای هویتی دینی است، یکی از نمادهای اسلامی حجاب در بین زنان است، قبل از دهه ۸۰ میلادی در اندونزی در بین زنان و دختران حجاب به صورت کاملاً محدود بود حتی خانواده سادات شیعی به حجاب تقیدی نداشته و بی‌حجابی تبدیل به یک فرهنگ عامیانه شده بود، ولی بی‌حجابی به معنای بی‌دینی در این کشور نبود، اما بعد از انقلاب اسلامی و احیای ارزش‌ها

و نمادهای دینی، مردم به اهمیت حجاب پی برده و حجاب دوباره پررنگ شد که از آثار و پیامدهای قیام امام خمینی است. همچنین برگزاری مراسم‌های مذهبی مانند نماز جمعه، مراسم عاشورا و تاسوعا، سایر عزاداری‌ها، تأسیس مدارس دینی، آموزش و نشر کتاب‌های دینی از دیگر آثار پیامدهای اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی است (ارتباط شخصی، ۳۰ مرداد ۱۳۹۷).

۴-۳. بازتعریف هویت زن مسلمان در اندونزی

محمد اسماعیل زاده معتقد است در دوران حکومت سوکارنو و سوهارتو بانفوذی که فرهنگ غرب در این کشور داشت، زنان نقشی ایزاری داشتند و حضور سیاسی و اجتماعی آنان بر اساس الگوهای غربی و به دور از هویت دینی بود، بعد از انقلاب اسلامی ایران زنان به هویت دینی خود پی برده و اشتیاق آنان برای یادگیری مسائل دینی افزایش پیدا کرد، به گونه‌ای که امروز بالأخص در جامعه شیعه، زنان با حفظ هویت اسلامی خود حضور فعال در عرصه سیاسی و اجتماعی داشته و در نشست‌های علمی و تخصصی به عنوان سخنران شرکت می‌کنند و در مقاطع عالی تحصیلی مشغول به تحصیل و تدریس هستند (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷).

۵-۳. تغییر در دیدگاه‌های عرفانی موجود و رشد دیدگاه‌های عرفانی امام خمینی در اندونزی

مجید حکیم الهی معتقد است که اسلام در اندونزی صوفی مسلک است و برگرفته از آموزه‌های عرفانی و حتی شیعی است، البته در طول تاریخ، بعد تصوف و عرفان بر شریعت غلبه یافته و تعالیم مناسکی کم‌رنگ شده است (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). بی‌تکلف بودن پذیرش اسلام و نرمش این دین در برابر آداب محلی و عرفی، محتوای عمیق منطقی و عقلی، قدرت اقناع و پاسخگویی آن به نیازهای فطری، طبیعی و روحی انسان و برادری، مساوات، عدالت و دور بودن آن از تعصبات قومی و طبقاتی باعث شد عارفان و صوفیان در جلب و جذب مردم آن نواحی به اسلام بیشترین استفاده را بنمایند (آرنولد ۱۳۹۰: ۲۷۸). عرفا و صوفیان «اولیای نه‌گانه» نقش مهمی در ترویج اسلام در این منطقه داشته‌اند، از فرقه‌های صوفیانه فعال در اندونزی می‌توان قادریه، شطاریه، شاذلیه و نقشبندیه را نام برد که در میان آن‌ها اعتقاد به وحدت وجود و توجه به آثاری مانند فصوص الحکم این عربی و انسان کامل عبدالکریم جبلی رایج بوده است (حسینی جبلی ۱۳۹۰: ۷۷). محمد اسماعیل زاده معتقد است بر اساس این پیشینه مذهبی و اعتقادی میان مردم اندونزی، زمینه را برای رشد اندیشه عرفانی امام مهیا کرده بود؛ برخی از مسلمانان در اندونزی امام خمینی را همان انسان

کامل یا نایب انسان کامل تصور می کردند که برای هدایت بشریت آمده است و باید از وی تبعیت کرد، این تفکر برای بسیاری از شیعیان اندونزی وجود داشت و موجب محبوبیت امام خمینی در این کشور شد (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). مجید حکیم الهی معتقد است بر این اساس به مرور زمان اندیشه و شخصیت عرفانی امام خمینی توانست جای خود را باز کند و تأسیس کالج اسلامی با محوریت فلسفه و عرفان در جا کارتا بر این اساس بوده است در این کالج تفکر عرفانی و فلسفی امام خمینی تدریس شده است (ارتباط شخصی، ۳۰ خرداد ۱۳۹۸). علی شهاب معتقد است گسترش عرفان صحیح و معرفی الگویی جدید از عرفان که معتقد به شریعت و حضور سیاسی و اجتماعی در جامعه است از پیامدهای اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی محسوب می گردد (ارتباط شخصی، ۱۷ آذر ۱۳۹۸).

۳-۶. تقویت اندیشه استکبارستیزی

علی موسوی معتقد است که اشاعه اندیشه سیاسی امام خمینی در اندونزی به مقابله، مقاومت و رویارویی با استکبار و جریان ظلم‌ستیزی منجر گردید (ارتباط شخصی، ۳۰ فروردین ۱۳۹۷). بخشی از جامعه اندونزی ایران را به‌عنوان انقلاب اسلامی و امام خمینی را سنبل مقاومت و به‌عنوان یک الگو یاد می کنند (ربانی ۱۳۹۳: ۵۲). بعد از انقلاب اسلامی موج ضدیت و مبارزه با آمریکا و حکومت‌های وابسته افزایش پیدا کرد (ربانی ۱۳۹۳: ۳۴)؛ زیرا ماهیت انقلاب اسلامی ایران و تئوری حکومت اسلامی از یک مکتب الهی اخذ شده است. مکتب اسلام به‌گونه‌ای است که ظلم و ستم و بی‌عدالتی را نمی‌پذیرد و مسلمانان را علیه ظلم و کفر به جهاد دعوت می‌کند، گروه‌های مسلمان در اندونزی با تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی ایران و امام خمینی به خیزش‌هایی علیه استعمار و غرب دست زدند، از این‌رو انقلاب اسلامی ایران ناخودآگاه توانست در بین مسلمانان تحت ستم تأثیر گذاشته آنان را فعال نماید (حسینی جبلی ۱۳۹۰: ۲۷۱).

۳-۷. حمایت از فلسطین و روز قدس

قانون اساسی پانچاسیلا اقتضا می کرد که دولتمردان اندونزی و گروه‌های سکولار و مدرن با هر گونه جهت‌گیری اسلامی در قبال سیاست خارجی این کشور به مقابله برخیزند؛ زیرا آنان به‌هیچ‌وجه نمی‌خواستند گرایش‌های اسلامی در قوانین آنان گنجانده شود و در برابر مسائل فلسطینیان و اعراب می‌کوشیدند با نگاه ضد امپریالیستی به مقابله با اسرائیل بپردازند. از این‌رو گروه‌های سکولار هر گونه دفاع از فلسطینیان را خارج از اصل پانچاسیلا معرفی می‌کردند

(مدنی ۱۳۸۵: ۱۱۷) مجید حکیم الهی معتقد است یکی از پیامدهای اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی زنده کردن نام فلسطین در اندونزی و برگزاری راهپیمایی روز قدس در این کشور بوده است (ارتباط شخصی، ۲۲ فروردین ۱۳۹۷). محمد علی ربانی^۱ معتقد است که همچنین نشست‌های متعدد علمی در جهت بررسی روز قدس و آزادی فلسطین در این کشور برگزار می‌گردد (ارتباط شخصی، ۲۵ مهر ۱۳۹۷).

۸-۳. تقویت اندیشه اسلام اعتدالی در بین شیعیان

علی رضایی معتقد است که آموزه‌های امام خمینی علاوه بر احیای هویت سیاسی و اجتماعی اسلام، به باز احیای هویت شیعه در این کشور منجر شد، بسیاری از شیعیانی که در طول تاریخ در فرآیند ترقیه حذف شده بودند، به هویت خود برگشتند (ارتباط شخصی، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۷). بی‌شک ۹۹٪ از شیعیان در اندونزی متأثر از اندیشه احیاگرایانه و هویت‌ساز امام خمینی هستند. آمار دقیقی از جمعیت شیعیان وجود ندارد و آمار مختلفی از تعداد شیعیان در منابع مختلفی از جمله نهادهای شیعه، منابع دولتی، اهل سنت و منابع خارجی مثل گزارش سالانه وزارت خارجه آمریکا و نشریه آسیایی هنگ‌کنگ^۲ ارائه می‌شود (ربانی ۱۳۹۳: ۱۰۹). وزارت خارجه آمریکا در گزارش سالانه مربوط به آزادی مذهبی طی سال ۲۰۰۵ اعلام نموده است که بین یک تا سه میلیون شیعه در اندونزی زندگی می‌کنند، بیشتر شیعیان در شهرهای جاکارتا، باندونگ، بانگیل، بگور، جوک جاکارتا، سمارانگ، ماکاسار، لامپونگ و مالمانگ زندگی می‌کنند (مارکینوسکی ۱۳۹۰: ۹).

رهبران شیعه پیرو آموزه‌های امام خمینی در پی ارتقا جایگاه شیعیان در جامعه اندونزی و انطباق‌سازی شیعه (قانون‌گرایی، تعامل سازنده با دولت، تقریب‌محوری) عمر شهاب معتقد است در این کشور فعالیت‌های قابل توجهی انجام داده و برنامه‌های درازمدت و کوتاه‌مدتی را اجرا کرده اند که شامل سازمان‌دهی، توانمندسازی جامعه مسلمان، توسعه فکری و دعوت، آموزش و پرورش آنان بوده است (ارتباط شخصی، ۸ آذر ۱۳۹۷).

۹-۳. تقویت تقریب‌محوری و تأکید بر مشترکات شیعه و اهل سنت

گروه‌های شیعه که تحت تأثیر امام خمینی در اندونزی شکل گرفتند، معتقد به دیدی تقریبی

۱. رایزن فرهنگی سابق ایران در اندونزی.

۲. این نشریه هر ساله آمارهایی را در مورد وضعیت اقلیت‌ها ارائه می‌دهد.

و متکی بر مشترکات شیعه و اهل سنت در این کشور فعالیت می‌کنند، هرچند این گروه‌ها به مناظره و مباحثه با اهل سنت پرداخته‌اند، اما هیچ‌گاه دید تقریبی خود را فراموش نکردند و بر اهمیت برادری اسلامی بین سنی‌ها و شیعیان تأکید نموده‌اند، رحمت به‌عنوان رهبر شیعیان روشنفکر معتقد است که «اگر سؤال نمایند که من شیعه یا یک سنی هستم، تنها می‌توانم پاسخ دهم که من یک مسلمان هستم. من نمی‌خواهم جامعه مسلمان را به مذهب و جریان‌ها تقسیم کنم و معتقد هستم هر کس بر اساس اعتقاد خودش مؤاخذه می‌شود (Zolkifli 2013:211). به دلیل رویکرد تقریبی‌ای که رهبران شیعه در جامعه پی گرفتند بارها مورد تأیید مقامات دولتی، علما (اهل سنت) و روشنفکران و ... قرار گرفتند (Zolkifli 2013:74).

۱۰-۳. تعامل سازنده با دولت و قانون‌گرایی

طبق اصل ۲۹ قانون اساسی، دولت آزادی انجام فرایض مذهبی برای پیروان ادیان گوناگون را تضمین کرده است، دولت با اتخاذ سیاست هماهنگی میان مذاهب، به دنبال ایجاد نوعی تعادل در حیات مذهبی پرداخته است. مجید حکیم الهی معتقد است این سیاست دولت سبب شده که حیات مذهبی در اندونزی به شیوه آرام ادامه یافته و پیروان مذاهب گوناگون به راحتی در کنار یکدیگر زندگی کنند (ارتباط شخصی، ۱۵ تیر ۱۳۹۷). محمد اسماعیل زاده معتقد است هرچند تا سقوط سوهارتو جریان‌های مذهبی هیچ‌گاه از آزادی کامل برخوردار نبودند و سوکارنو و سوهارتو همواره به جریان‌های مذهبی به‌عنوان یک تهدید نگاه کرده و سعی می‌کردند با سیاست‌های تهدید و تطمیع آنان را مدیریت کنند (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). شیعیان پیرو امام خمینی در اندونزی همیشه سعی کردند از حرکات هیجانی و شتاب‌زده در این کشور پرهیز نمایند و تعامل خود را با دولت حفظ کنند، البته با روی کار آمدن وحید جریان‌های مذهبی توانستند خود را دوباره سازمان‌دهی کنند و وارد عرصه سیاسی و اجتماعی شوند. شیعیان پیرو امام خمینی سعی کردند در راستای قانون اساسی و اعتقاد به اصل پانچلیسا، چند فرهنگی، وحدت ملی، اعتقاد به آرمان‌های اسلامی، اهتمام جدی به وحدت اسلامی و مقابله با رادیکالیسم دینی داشته باشند (وبسایت رسمی ایجابی). مجید حکیم الهی معتقد است که با محور قرار دادن قرآن و اهل بیت (س) و ارتباط دوستانه با دولت و تکیه بر اخلاق و عرفان به فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی پردازند (ارتباط شخصی، ۲۰ خرداد ۱۳۹۷). موضع اصلی دولت اندونزی نسبت به تشیع تقریباً معتدل و میانه است و دولت‌مردان اندونزیایی معتقدند که شیعیان بخشی از اندونزی را تشکیل می‌دهند و پیکره جامعه اندونزی هستند (ربانی ۱۳۹۳: ۱۳۷). همان‌گونه که در ابتدای مقاله نیز اشاره شد جریان‌های

اسلام لیبرال خواهان اسلام سکولار و عرفی بودند و در حالی که جریان‌های محافظه کار دید بسته نسبت به تحولات جدید داشتند، این دو دیدگاه دارای افکار متضادی بوده و هیچ‌گاه نتوانستند به یک جمع‌بندی کامل دست یابند، علی‌شهاب معتقد است که لیبرال پژوهشگر برتر در حوزه مسائل اندونزی معتقد بود که اسلام شیعی در اندونزی می‌توانست خلاً موجود بین اسلام سکولار و محافظه کار در اندونزی را پر کند (ارتباط شخصی، ۱۰ تیر ۱۳۹۷).

نتیجه‌گیری

یکی از کشورهایی که تحت تأثیر اندیشه امام خمینی قرار گرفته اندونزی است که با جمعیتی بیش از ۲۵۰ میلیون بزرگ‌ترین کشور مسلمان است، اکثریت مسلمانان این کشور شافعی مذهب و محب اهل‌بیت بوده‌اند، این پژوهش سعی کرده است به این سؤال پاسخ دهد که چگونه اندیشه امام خمینی در اندونزی اشاعه یافت و موجب تقویت اسلام اعتدالی در این کشور شد؟ بر اساس یافته‌های این پژوهش، اندیشه امام بعد از انقلاب ایران به دلیل ویژگی‌های خاص خود به سرعت در اندونزی گسترش یافت، مهم‌ترین ویژگی اندیشه امام خمینی بر پایه اسلام اعتدالی است، اسلام اعتدالی از لحاظ گونه‌شناسی مابین جریان بنیادگرا و سکولار قرار دارد و در حوزه معرفتی قائل به اعتدال میان عقل و نقل در شناخت معارف دینی است و به اجتهاد جواهری بر اساس مقتضیات زمانی و مکانی بر مبنای مصلحت تأکید ویژه دارد، آثار سیاسی منتج آن، موجب انطباق‌سازی مفاهیم دینی و جدید می‌شود این نوع نگرش به اسلام دارای نتایج متعددی، مانند جامعیت اسلام، احیای هویت اسلامی، استکبارستیز و تقریب‌محور است. گسترش اندیشه امام در اندونزی از طریق حاملانی شامل افراد (اساتید و روشنفکران) و نهادها (رسمی - سیاسی، فرهنگی و مذهبی و تشکل‌های دانشجویی و...) در اندونزی اشاعه یافت، حاملان اولیه روشنفکران مسلمانی بوده که دارای رویکرد عقل‌گرا در فهم دین بودند به سرعت جذب آموزه‌های امام شدند حاملان اثرگذار دیگری که در اشاعه اندیشه امام خمینی در اندونزی تلاش کردند اساتید بودند، آنان با تکیه بر تبلیغ، آموزش و سازمان‌دهی آموزه‌های امام خمینی به اشاعه اندیشه امام خمینی همت گمارده و بر مباحثی مانند ولایت فقیه، فقه، عقاید توجه داشتند، علاوه بر این افراد، نهادهای رسمی - سیاسی که مستقیماً زیر نظر دولت ایران بودند نیز در اشاعه اندیشه امام خمینی تلاش کردند، سفارت جمهوری اسلامی، رایزنی فرهنگی، جامعه المصطفی‌العالمیه، مرکز اسلامی (آی سی سی) و مراکز غیردولتی - فرهنگی مانند ۸۰ مؤسسه که به صورت داوطلبانه به اشاعه اندیشه امام خمینی پرداختند، همچنین ترجمه و

انتشار آثار امام خمینی از اهمیت برخوردار است، انتشار اخبار انقلاب ایران در اندونزی از طریق رسانه‌های نوشتاری و تصویری توانست به اشاعه آموزه‌های امام خمینی در اندونزی یاری رساند. گسترش اندیشه امام مخصوصاً در بین شیعیان پیامدهای مختلفی را در آن کشور به دنبال داشت که می‌توان به تغییر نگرش به اسلام و تأکید بر جامعیت اسلام، توجه به دولت‌سازی اسلامی در دنیای مدرن، تقویت اندیشه استکبارستیزی، حمایت از مسئله فلسطین، تقویت اسلام اعتدالی در این کشور، تقریب‌گرایی بین جریان‌های اسلامی، شکل‌گیری هویت شیعه در اندونزی بر پایه تعامل سازنده با دولت و فعالیت در راستای قانون اساسی اشاره کرد.

منابع

- آرنولد، سیرتوماس. (۱۳۹۰) *تاریخ گسترش اسلام*، ترجمه ابوالفضل عزتی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- اسپوزیتو، جان. (۱۳۸۸) *انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن*، ترجمه محسن مدیرشانه‌چی، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران، انتشارات باز.
- جردن، تری و راوتری لستر. (۱۳۸۰) *مقدمه‌ای بر جغرافیای فرهنگی*، ترجمه سیمین تولایی و محمد سلیمانی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، چاپ اول.
- حسینی جبلی، سید میر صالح. (۱۳۹۰) *جنبش‌های اسلامی در اندونزی*، قم: انتشارات بوستان کتاب.
- حسینی کوهساری، سید مفید و شهاب‌علی زین‌الدین. (۱۳۹۷) *مراکز آموزشی دینی شیعه در اندونزی و نقش آن در گسترش علوم اسلامی*، قم: مجموعه مقالات کنگره بین‌المللی نقش شیعه در پیدایش و گسترش علوم اسلامی.
- حشمت‌زاده، محمدباقر. (۱۳۹۵) *تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی*، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- درخشه، جلال. (زمستان ۱۳۸۹) «پژوهشی درباره شیعیان اندونزی»، *فصلنامه شیعه‌شناسی*، قم، شماره ۳۲، صص ۲۱۸-۱۸۳.
- راجرز، اورت و فلویید شومیگر. (۱۳۶۹) *رسانش نوآوری‌ها: رهیافتی میان فرهنگی*، ترجمه عزت‌الله کرمی و ابوطالب فناپی، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- ربانی، محمد علی. (۱۳۹۳) *فرهنگ و مذهب در اندونزی با تأکید بر موضوع شیعیان*، تهران: انتشارات پردیس قلم.
- زین، محمد طالب. (۱۴۳۷ ق) *الشیعه الامامیه فی اندونسیه و مجاهدت اهل سنت، عربستان سعودی*، ریاض: مرکز نشر جامعه المدینه.

- شکوئی، حسین. (۱۳۷۸) *اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا*، تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- فوزی، یحیی و سید عباس هاشمی. (۱۳۹۴) *جنبش‌های اسلام‌گرای معاصر: بررسی منطقه‌ای*، تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- گلی زواره، غلامحسین. (۱۳۷۲) *جغرافیای جهان اسلام، آشنایی با کشورهای اسلامی و قلمرو اقلیت‌های مسلمان*، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مارکینوسکی، کریستوف. (بهار ۱۳۸۸) «جلوه‌های اسلام شیعی در جنوب شرق آسیا (اول): تایلند و اندونزی»، *فصلنامه پژوهش‌های منطقه‌ای*، قم: جامعه المصطفی، شماره ۱.
- مجموعه نویسندگان. (۱۳۹۲) *کتاب اندونزی*، قم: جامعه المصطفی. (اسم کتاب درست است؟)
- مدنی، جلال‌الدین. (۱۳۸۵) *تیلور اسلام در مقابل ابرقدرت‌ها؛ غیر متعهدا از باندوتک تا هاواتا*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- وب سایت رسمی سازمان اهل بیت اندونزی
<http://islamalternatif.Net /iph/ content /view /72/32/>
- Ghoshal, DS. Bartlett C. (1988) "Creation, Adoption and Diffusion of Innovations by Subsidiaries of Multinational Corporations". *The Journal of International Business Studies*, 19 (3): 372
- Latief, Hilman. (2008) *The identity of shia sympat thizers in conetemporrzry indonesia*, jakarta, Muhammadiyah University of Yogyakarta, Indonesia, December, journal Islam in Indonesia.
- Rogers, Everett M. (1983) *Diffusion of Innovations*, New York, Free Press of Glencoe. ISBN 9780029266502.
- Tamura, R & Baier, L, S & Dwyer, P, G. (1986) *How important are Capital And tatal Factor Productivity For economic growth?* Economic Inquiry, oxford, Vol, 44, iss,10,p23-27.
- Zolkifli,z. (2013) *The Struggle of the Shiis in Indonesia* , Universitris Leiden, Published by ANU E PressThe Australian National University. <https://library.open.org/handle/20.500.12657/33517>